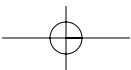
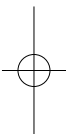
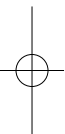

TEXTOS I DOCUMENTS

L'ESTADA DE FERRIÈRE A BARCELONA L'ANY 1930¹

Joan Soler i Mata
Universitat de Vic

RESUM

Le Petit Journal és un dietari que constitueix una crònica diària i, per tant, autobiogràfica de l'activitat d'Adolphe Ferrière. De manera sintètica, però aturant-se en els detalls, en aquestes petites llibretes hi anotava el pas del temps i de la vida quotidiana, del matí al vespre. A través d'elles ens ha llegat les impressions, les visites, les conferències, les trobades, les preocupacions, els noms de les persones amb qui es relacionava, els viatges i, en fi, tot allò que omplia la intensa vida de l'incansable pedagog suís. L'escriptura del diari era un bon recurs comunicatiu per compensar la sordesa total que patia. En el *Petit Journal* que correspon a l'any 1930 també hi ha lloc per al viatge que el va portar, al llarg de vuit mesos, per diferents països de l'Amèrica Llatina, Portugal i Espanya. Després de fer-ne una breu presentació, aquest article recull la traducció de les pàgines que corresponen al seu pas per Barcelona. Es tracta d'uns textos, inèdits en versió catalana, que ens ofereixen una visió de la ciutat i l'escola nova barcelonina de l'època.

PARAULES CLAU: Ferrière, escola nova, pedagogia activa.

1. La presentació, les notes i la traducció catalana de les pàgines del diari d'Adolphe Ferrière són de Joan Soler i Mata, professor del Departament de Pedagogia de la Universitat de Vic, que, durant els mesos de gener i febrer de 2008, va fer una estada de recerca en els arxius de l'Institut J.-J. Rousseau de la Universitat de Ginebra. En la traducció s'ha optat per mantenir alguns errors evidents que Ferrière va cometre a l'hora de transcriure alguns detalls en el seu diari, tot anotant l'esmena corresponent en una nota a peu de pàgina. Cal tenir en compte que no sempre Ferrière transcrivía les impressions i activitats al diari en temps real i, malgrat la prodigiosa memòria, això propiciava alguns errors o imprecisions.

349

JOAN SOLER I MATA

FERRIÈRE'S TIME IN BARCELONA IN 1930

ABSTRACT

Le Petit Journal is a biographical account of Adolphe Ferrière's day-to-day life. In these booklets Ferrière records, in a synthetic yet detailed manner, the passing of time and daily life from dawn till dusk. Though them we have a legacy of everything that filled the intense life of this tireless Swiss pedagogue: his impressions, visits, conferences, meetings, preoccupations, travels as well as the names of the people he came into contact with. Writing the diary was a good communication resource that compensated for the profound hearing loss that Ferrière suffered. In the *Petit Journal* that corresponds to 1930, Ferrière records his 8-month trip to different countries in Latin America, Portugal and Spain. After a brief presentation, this article includes the translation of the pages that correspond to his time in Barcelona. These texts, published for the first time in Catalan, provide a vision of the city and the new Barcelona school of the period.

KEY WORDS: Ferrière, new school, escola nova, active learning.

El mes d'abril de 1930 el pedagog suís Adolphe Ferrière va emprendre un viatge de vuit mesos a través de diferents països de l'Amèrica Llatina, Portugal i Espanya. Fins aleshores, i sobretot durant tota la dècada precedent, Ferrière havia desplegat una intensa activitat pedagògica a través de l'edició de les seves obres més conegudes, d'un nombre elevat d'articles, de nombrosos viatges arreu d'Europa i de múltiples conferències i presències en diversos congressos i fòrums internacionals en els quals proclamava la necessitat de renovar l'escola i proposava el model de l'escola activa per construir una nova educació que obriria la porta d'una nova era de la humanitat.²

Aquest viatge pedagògic va tenir una especial significació per a Ferrière. En el moment d'emprendre'l ja no gaudia del mateix protagonisme i notorietat que havia adquirit a Ginebra i Europa d'ençà que l'any 1899 havia emprès la seva particular campanya a favor de la nova educació amb la fundació del Bureau International des Écoles Nouvelles, que havia cristal·litzat, a Calais l'any 1921, en la creació de la Ligue International de l'Éducation Nouvelle, on havien confluït diversos pedagogs i grups favorables a una reforma profunda dels principis educatius sota la divisa del protagonisme de l'infant. A Ginebra i en el si de

2. L'apropament al perfil humà i l'obra educativa de Ferrière es pot fer a partir de: D. HAMELINE, «Adolphe Ferrière (1879-1960)», a J. Houssaye (dir.), *Quinze pedagogs: La seva influència, avui*, Barcelona, Proa i UOC, 1995, p. 185-199; J. SOLER, «Pròleg i estudi introductori», a A. Ferrière, *L'autonomia dels escolars: l'art de formar ciutadans per a la nació i per a la humanitat*, Vic, Eumo, 1997, p. XXV-LVIII.

l'Institut Rousseau s'havia gestat una transició de la pedagogia com a ciència moral a la construcció de les ciències de l'educació com a camp disciplinari amb una sòlida base científica. En aquest camí, Ferrière havia anat perdent influència a causa de les crítiques rebudes per la dèbil fonamentació científica dels seus arguments i principis educatius.

D'altra banda, a l'Europa del 1930 ja s'albiraven canvis socials i polítics profunds que sotraguejarien totes les estructures i que arribarien a trencar el somni de «l'esprit de Genève», construït sobre la base de l'internacionalisme i la pau. En aquest context, i afectat d'una sordesa total que l'aïllava de l'entorn i li treia moltes possibilitats de comunicació, Ferrière va travessar l'Atlàntic acompanyat de la seva esposa Isabelle, inseparable i imprescindible col·laboradora i intèrpret, a la recerca d'un «nou» món pedagògic en el qual pogués continuar desenvolupant el paper d'apòstol i pioner de l'escola activa.

La ciutat de Barcelona també va formar part del viatge del matrimoni Ferrière. Durant el trajecte d'anada, el vaixell *Colombo* en el qual viatjaven va fer-hi una escala d'un dia procedent de Marsella. A la tornada, després de la travessia de l'Atlàntic i una estada a Portugal, Ferrière va fer dos sojorns a Madrid i Barcelona en els quals va desplegar una intensa activitat, reflex del que van ser els vuit mesos de viatge plens de visites, reunions, entrevistes i conferències. El diari de Ferrière³ ens descriu de manera sintètica l'activitat d'aquells dies i posa noms concrets als llocs, les persones, els paisatges, les impressions i els sentiments d'una estada que va tenir com a punt culminant la conferència d'inauguració del Seminari de Pedagogia de la Universitat de Barcelona, el 5 de desembre de 1930. Els paràgrafs i les línies que segueixen són el testimoni viu i de primera mà del pas de Ferrière per Barcelona i Catalunya, ben pocs mesos abans que, l'abril de l'any següent, unes eleccions municipals sotraguegessin la política catalana i espanyola i descabdellessin una nova etapa sota l'esperit republicà. El contingut del diari ens fa evidents les relacions de Ferrière a Barcelona, que flueixen en dues direccions. En primer lloc, el grup vinculat a Maria Solà de Sellarés, que havia estat el contacte espanyol a la Ligue Internationale de l'Éducation Nouvelle, i relacionat amb l'escola nova Damon de Vallcarca, promoguda per la Fraternidad Internacional de Educación, el grup editor a Barcelona de les

3. *Le Petit Journal, 1918-1960* (al qual s'ha d'afegir el *Journal reconstitué, 1879-1918*), és un diari que constitueix una crònica diària i, per tant, autobiogràfica de les activitats d'Adolphe Ferrière i un material escrit imprescindible per comprendre la complexitat de la figura i el pensament de l'incansable pedagog suís (tal com l'anomenà Artur Martorell). Els documents originals estan dipositats als arxius de la família Ferrière, custodiats per la senyora Sonya Ferrière, vídua del fill de Ferrière, que ens en va autoritzar la consulta amb la col·laboració del senyor François Bos, responsable dels arxius de l'Institut J.-J. Rousseau de la Universitat de Ginebra.

JOAN SOLER I MATA

traduccions de Ferrière i lligat al moviment teosòfic barceloní.⁴ L'altre grup estava articulat entorn del Patronat Escolar de l'Ajuntament de Barcelona i el Seminari de Pedagogia de la Universitat, i en formaven part alguns dels noms més coneguts de la pedagogia barcelonina de l'època.⁵

Al costat de les visites a algunes escoles, en el diari també hi queda reflectida la principal activitat de Ferrière a Barcelona: un programa de tres conferències («La psicologia de l'adolescència», «La reforma pedagògica i la formació dels mestres» i, finalment, «Les institucions pedagògiques internacionals de Ginebra») en les quals el pedagog suís va desenvolupar les principals idees del seu pensament educatiu entorn del protagonisme dels infants i adolescents, els fonaments de la psicologia genètica, la pedagogia activa i la necessitat i importància d'articular un moviment internacional de reforma de l'educació.

A través del *Petit Journal* i la ploma de Ferrière us proposem, doncs, un breu recorregut per l'escola nova barcelonina de l'any 1930.

Dimarts 8 d'abril de 1930⁶

A les 6 h del matí, terra a la vista, una gran ciutat: Barcelona. El fred és tan viu que torno a dins, glaçat, per prendre un bany calent! Cap a dos quarts de vuit som dins el port, al peu de Montjuïc que em recorda Francisco Ferrer. A dos quarts de nou arriben Ricardo Crespo, director de l'escola nova Damon, i el senyor José Forteza, que parla millor el francès. En el moll, hi trobem la senyora Solà de Sellarés.⁷ Taxi. Parc zoològic i jardins. Avinguda central. Estil

4. Es tracta de les obres següents: *Transformemos la escuela: Llamamiento a los padres y a las autoridades* (1924; 2a ed., 1929), *La educación en la familia* (1927 i 1928) i *Tres heraldos de la Nueva Educación: Hermann Lietz. Giuseppe Lombardo-Radice. Frantisek Bakule* (s. a.).

5. Per a una anàlisi més aprofundida d'aquesta qüestió i, en general, de l'estada de Ferrière a Barcelona ens remetem a l'article: J. SOLER I MATA, «Entre Europa i Amèrica Llatina: Ferrière i l'Escola Nova a Barcelona. El pensament educatiu de Ferrière i la conferència inaugural del Seminari de Pedagogia de la Universitat de Barcelona (5 de desembre de 1930)», *Temps d'Educació*, núm. 35 (segon semestre 2008).

6. El matrimoni Ferrière havia sortit de Ginebra el 6 d'abril i l'endemà, 7 d'abril, va embarcar a Marsella en el vaixell *Colombo* amb destí a l'Amèrica del Sud. El vaixell va fer una escala a Barcelona el dia 8 d'abril i una altra a Cadis el dia 10 abans d'emprendre la travessia de l'Atlàntic.

7. Les tres persones que reben el matrimoni Ferrière al port de Barcelona estan vinculades a l'escola Damon de Vallcarca: Ricardo Crespo, que n'era el director; José Forteza era el professor responsable dels treballs manuals, i Maria Solà de Sellarés era la presidenta del consell directiu de l'escola, a més de pertànyer a la secció espanyola de la Fraternidad Internacional de Educación, l'entitat fundadora del centre. El centre havia estat creat l'any 1926 sota l'impuls de persones i grups vinculats al moviment teosòfic barceloní. L'escola Damon estava afiliada al Bureau International des Écoles Nouvelles dirigit per Ferrière, que figurava com a president d'honor del centre. En l'ideari de

dominant: parterres amb flors; rarament parterres sense flors, o flors de pedra sense parterres, però el tema es repeteix amb mil variants. En una petita vall de xalets, al fons i a la dreta, hi trobem l'escola Damon, molt modesta. 40 alumnes [?] dels quals 20 són interns [?], dels quals 10 són nenes (3 d'internes). He vist la senyora Evelyn Potter i el Dr. C. Rofes (Travessera de Dalt, 74), un català jovial i afable. A les 9 h. Assemblea: lectura per part d'un alumne i trio musical (Mozart [Ferrière transcriu en el diari unes frases musicals]). Marxem cap a les 11 h. Visita de l'Exposició (universal) des d'un quart de dotze fins a un quart de dues: una hora d'Història d'Espanya al Palau Nacional, amb quadres i diorames sumptuosos de colors i de llum, art, vestits, documents... i una hora al «Pueblo de Ávila», poblet construït amb detalls de totes les regions d'Espanya.⁸ Així tenim una visió sintètica del país, on dominen la pedra i el foc! L'exposició, les fonts, el tren miniatura, els pavellons estrangers, les enormes flors de vidres acolorits (amb raigs de cintes de cel·luloide empeses pel vent): admirable treball!, quin luxe!... més que el que aquest pobre país ha produït.

Dinem poc abans de les dues (a les 13.50) a les Rambles. Pau Vila em ve a saludar.⁹ Després la senyora Solà em parla de la seva escola i d'unes conferències planificades de cara a l'octubre.¹⁰ A dos quarts de quatre tornem al vaixell. M'adono que no surt fins a les cinc (de fet fins a les 17.40 h). Els nostres tres amfitrions se'n van. Pinto una aquarel·la d'un vaixell de guerra anglès, un porta-avions: amb una mena de tall vertical, interior visible, xemeneies a estribord! (També hi ha 4 submarins.) A un quart de set del vespre el sol rogent es pon darrere les muntanyes.

l'escola es manifestava la plena adhesió als principis i mètodes de l'escola activa. Per ampliar aquests aspectes, vegeu «Un proyecto de Escuela Nueva en España», *Revista de Pedagogía*, núm. 51 (1926), p. 133-137; i també el prospecte de difusió *Escuela Nueva Damón* (Font: Biblioteca Rosa Sensat. Fons Històric).

8. Així anomena Ferrière el recinte del «Pueblo español», construït amb motiu de l'Exposició Internacional de l'any 1929.

9. Pau Vila era ben conegut per Ferrière i els altres pedagogs ginebrins perquè va ser alumne de la primera promoció de l'Institut Rousseau el curs 1912-1913 i mantenia un contacte força constant amb ells a través de correspondència i assistència a congressos.

10. Amb molta probabilitat es tracta de les conferències que Ferrière podria impartir a Barcelona en una possible estada durant el viatge de tornada que, en aquell moment, ni estava confirmada ni de bon tros concretada en les dates. Durant el viatge per l'Amèrica Llatina i Portugal, Ferrière va mantenir contactes amb Lorenzo Luzuriaga i Maria Solà de Sellarés per organitzar les estades respectives a Madrid i Barcelona, tal com es pot resseguir en les pàgines del *Petit Journal*.

JOAN SOLER I MATA

Dijous 4 de desembre de 1930¹¹

Em desperto just quan el tren travessa la serra de Falset: turons rocallosos coberts de pins i brucs, petites valls entapissades amb feixes esglaonades, terra vermella i murs violetes, oliveres, rierols al fons. Un petit llac, una corba, la plana, els raigs de sol entre els núvols fan brillar el mar amb taques de color ataronjat. Baixada. Ben aviat al costat del mar. Vista dels Ports de Beseit. A vegades la via travessa els penya-segats i els voreja en picat per on trenquen les onades. Temps gris a les set, bo a les vuit, núvol a les deu i pluja fina, a la tarda des de dos quarts de quatre. A un quart d'onze del matí hem arribat a Barcelona pels nous túnels subterranis d'una estació buida. Ens esperen la senyora Solà de Sellarés, Attilio Bruschetti (escriptor, traductor del meu llibre *La educación en la familia*),¹² el senyor ... [Ferrière escriu punts suspensius perquè no deu recordar el nom], el senyor Vergés, director de l'Escola del Mar, el senyor Fèlix Martí Alpera (*Paraguayen*),¹³ director del grup escolar Baixeras. Hotel Continental. Cap carta. Telegrafiem a Aix, Ginebra i Tolosa. Faig el resum de la conferència de demà per a la premsa. A les onze, visita de l'escola a l'aire lliure del Guinardó¹⁴ de Dolors Palau, carrer de la Bisbal, 41, sobre el turó al nord de la

11. Abans de viatjar fins a Barcelona, Ferrière i la seva esposa havien fet una estada a Madrid (del 26 de novembre al 3 de desembre) amb una agenda d'activitats molt atapeïda: visites (escola Cervantes, escola La Florida, Instituto-Escuela, Instituto Psicotècnico, Institución Libre de Enseñanza, Junta para Ampliación de Estudios, Museu del Prado), conferències, entrevistes i reunions (per exemple, amb la recentment constituïda Sección Española de la Liga Internacional de la Nueva Educación) i excursions a Toledo i El Escorial. El viatge en tren fins a Barcelona va començar el dimecres dia 3 a les 9.40 h del vespre. Rodolfo Tomás y Samper i Lorenzo Luzuriaga, els principals amfitrions del matrimoni Ferrière a Madrid, els van acompanyar fins a l'estació, des d'on van telegrafiar a Barcelona per concretar els detalls de l'arribada.

12. Attilio Bruschetti era un filantrop i escriptor d'origen italià, nascut a Bolonya i arrelat a Xàtiva, al País Valencià. En aquesta localitat valenciana encara hi ha una escola pública, construïda durant l'etapa republicana, que porta el seu nom. Bruschetti, lliurepensador vinculat al teosofisme i impulsor dels principis de fraternitat universal, va morir a Barcelona l'any 1932. És autor de diversos opuscles de caràcter educatiu i moral que ell mateix publicava i finançava perquè fossin distribuïts de manera gratuïta i dels quals destaquem: *Ciencia práctica de la vida* (1914), *Salvemos a los niños: sugeriones a padres y maestros* (s. a.), *Idealismo práctico: a los idealistas prácticos de Barcelona* (s. a.).

13. Ferrière fa al·lusió, per error, a un suposat origen paraguaià de Martí Alpera. Ens atreviríem a suposar que la confusió pot ser deguda a una mala comprensió, a causa de la sordesa, de l'origen valencià de qui era director del grup escolar Baixeras i, més tard, també ho va ser del grup escolar Pere Vila.

14. En el llibre de visites de l'escola a l'aire lliure del parc del Guinardó, hi consta la dedicatòria que va escriure Ferrière, en francès, el 4 de desembre de 1930: «Amb l'excepció de Xile, les escoles de l'Amèrica del Sud són lluny d'assolir l'ideal realitzat aquí. A l'Uruguai, Las Piedras i Malvin

ciutat: admirable des del punt de vista de l'arquitectura, del mobiliari, de l'art i els atractius mètodes moderns que s'hi practiquen (dibuixos dels nens, perfectes). A tres quarts de dues, escola a l'aire lliure de Montjuïc que data de 1914. Hi dinem a un quart de tres. Tornem a l'hotel a les quatre de la tarda. Dormir. D'un quart de sis fins a les 6 h, Laboratori Psicotècnic d'Emili Mira, magnífic edifici nou, pocs aparells però excel·lent feina. A l'hotel a les 6.50 h. A les 7.30 del vespre, visita de Langlois du Feu, un francès que viu aquí des de fa 40 anys, especialitzat en gimnàstica.¹⁵

Divendres 5 de desembre de 1930

L'Escola del Mar està situada al mig d'un barri popular, al nord-est del port; tres edificis tanquen un tros de platja orientat cap al sud-est. Aquí, igual que a l'escola del Guinardó, *l'art* hi és present en tot i pertot arreu (mobiliari, quaderns) en un nivell altíssim. I quina sinceritat en els dibuixos dels infants: temes proposats després dels contes explicats o sèries d'imatges després de la lectura de llibres. Pseudomissals amb il·lustracions i textos escollits —Evangelis— (el paper és tacat de cafè). Jocs: nens i nenes sobre la platja. El Dr. Xirau, professor de Filosofia, i la senyora Leonor Serrano, inspectora, fan la visita amb nosaltres durant el matí (entre dos quarts de deu i les dotze del migdia).

A la una del migdia, curta visita de la senyora Solà de Sellarés. Matí i tarda: cartes a Flayol, a Bertrand (Tolosa). A part de tot això: m'he trobat malament a causa del gluten en les farines. Massa pa en el menjar d'ahir al matí i d'avui al matí, suposo. Tota la matinada amb malestar; migdiada després de dinar fins a les quatre i després molt mal de cap...¹⁶

están animades d'aquest mateix esperit, però moltes altres escoles es dediquen a aclaparar l'infant amb la disciplina en lloc d'alliberar-lo! És un regal, una alegria i un consol veure una escola com aquesta! Gràcies!» (Font: Salvador Domènech, investigador de les escoles del Patronat Escolar de Barcelona).

15. El francès Langlois du Feu era un antic oficial de cavalleria que, segons ell mateix, vivia a Barcelona aproximadament des del 1890 i exercia de professor de gimnàstica, educació física i equitació. Amb un reconegut prestigi, va ser professor d'educació física a l'Institut de Cultura de la Dona, a la Universitat de Barcelona, a les colònies escolars i a les escoles d'estiu. (Vegeu: J. BANTULA *et al.*, *Passat i present de l'educació física a Barcelona*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 1997, p. 73-74.)

16. L'estat de salut de Ferrière no era el més òptim per a un viatge tan llarg i tan intens. Aquests trastorns digestius i les migranyes apareixen en el seu diari i són causa d'un malestar important en el pedagog suís en determinats moments.

JOAN SOLER I MATA

A les 7 h a la Universitat. El degà Soler (director de totes les escoles, però farmacèutic d'especialitat) em presenta a les 7.30 h.¹⁷ Jo parlo entre les 7.45 i les 8.45 de «La psicologia de l'adolescència». Una de les meves millors conferències. Públic molt atent i acollidor. Abans de la conferència, un professor catalanoirlandès (el professor Serra Hünter) ens ha explicat la situació moral del país. A les deu de la nit, el senyor Artur Martorell, director d'una escola de beneficència, ve a buscar la pel·lícula.¹⁸

La meva conferència ha inaugurat les activitats del recentment creat Seminari de Pedagogia de la Universitat.

Dissabte 6 de desembre de 1930¹⁹

Breu visita de la senyora Solà a les 8.45 h. A les 9.30 h, excursió en cotxe amb la senyora Leonor Serrano, el Dr. Xirau i el senyor Vergés. Tossa és una admirable població medieval amb muralles i un castell situat damunt una petita península rocosa. Per arribar-hi hem fet 100 km amb les marrades; directament haurien estat al voltant de 80; més a prop de la frontera francesa que de Barcelona. A l'inici, sortint de la ciutat, hi ha uns 15 km de ravals. Després, la costa, la

17. Aquesta conferència es va fer a l'edifici de la plaça de la Universitat. Ferrière confon el càrrec de qui va presidir l'acte, perquè qui el va presentar, segons el diari *La Vanguardia* (6 de desembre de 1930), va ser Enric Soler i Batlle, rector de la Universitat de Barcelona que, això sí, era catedràtic de Farmàcia.

18. El gener de l'any 1930, Artur Martorell havia estat nomenat, de manera interina, col·laborador d'ensenyaments complementaris de la Comissió de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona i, l'estiu d'aquell any, havia exercit la direcció de la colònia escolar Turissa, a Tossa de Mar.

La pel·lícula a la qual es refereix el diari de Ferrière és un documental de 16 mm amb una durada aproximada de 50 minuts sobre l'*Home Chez Nous*, un centre d'acollida d'infants del cantó de Vaud, a Suïssa, del qual Ferrière era assessor pedagògic. La pel·lícula havia estat realitzada l'any 1929 a partir d'un guió del mateix Ferrière i aquest la va posar a la maleta del viatge per il·lustrar algunes de les seves conferències i presentar-la i donar-la a conèixer com un model d'escola activa. A Barcelona, la pel·lícula es va projectar el dissabte 6 de desembre després de la conferència que Ferrière va pronunciar a la sala d'actes del grup escolar Milà i Fontanals i Lluïsa Cura.

19. En la pàgina del diari que correspon a aquest dia hi ha una anotació en el marge superior: «Aperçu Christophe Loppe de la jeneuse theosophique». A partir de la documentació revisada tenim raons per pensar que Ferrière es refereix a la relació establerta amb Cristóbal Loppe, que pertanyia a la Asociación de Idealistas Prácticos, on va exercir el càrrec de president. Aquesta associació, formada per joves vinculats al moviment teosòfic, va ser fundada l'any 1927 i, entre altres activitats (excursions i acampades, visites, conferències i debats setmanals), publicava la revista *Prometheus* («portavoz de las aspiraciones de la juventud moderna»), de la qual Loppe era un redactor important. Segons les fonts de la revista, aquesta entitat tenia seccions a Barcelona, Badalona, Caldes de Montbui i Manresa, a més de Madrid i altres ciutats d'Espanya. L'any 1931 tenia vuitanta-quatre socis, que eren joves, nois i noies, al voltant dels vint anys.

vila d'Arenys, cornises en els cims dels turons. Al cap de 56 km, Malgrat. Blanes és a 6 km, però un riu ens barra la ruta: el llit és massa profund. Això ens obliga a fer una volta de 15 km per arribar fins a un pont. Després, alts turons de boscos de pins i alzines sureres, diferents petites valls, innumbrables revolts i més revolts, dos colls de muntanya, una vista immensa sobre el mar i turons boscosos sense una sola casa.

Arribem a Tossa a les 12.30 h. Visita del nucli fortificat i encara habitat, carrerons pavimentats ben cuidats i envoltats de plantes. Boniques vistes (fotos). Dinar a les 14 h. Passejo sol sobre els turons del sud-oest. Més fotos. Sortida a les 3.45 h. Llarga i bonica carretera cap al nord. Turons boscosos. Vall. Collada. Baixada cap a una gran plana. Els Pirineus a l'altre costat. Després de 28 km retrobem la carretera de França en el km 703 (Des d'on? De Gibraltar? Els km es compten en la direcció del SW al NE). Ens en falten 101 per tornar. Es fa fosc. Arribem a l'hotel a les 6.45 h. Canvi de vestit. De 7.30 a 8.15, a la sala d'actes del grup escolar Milà i Fontanals i Lluïsa Cura, conferència sobre «La reforma pedagògica i la formació dels mestres». (Cansat, he desenvolupat els meus apunts amb energia però sense convicció.) M'ha rebut el senyor Ainaud, organitzador de l'acte, i m'ha presentat el senyor Massot, delegat de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona.²⁰

Diumenge 7 de desembre de 1930

Després de no haver pogut oferir a Isabelle, el dia del seu aniversari, «allò que una dona de 45 anys hauria de saber», perquè ella ja ho sap, li he ofert un passeig en el «nostre» cotxe fins a l'Ajuntament, davant del qual tots els policies ens han saludat. De 9.30 a 10.30, hem pujat al Tibidabo (que està envoltat de núvols) i hem tornat per la banda de l'oest. Esplèndides vistes sobre Barcelona i el mar, malgrat les boires.²¹

A les 10.30 h, la senyoreta Margarita Comas Camps i el senyor Fèlix Martí Alpera ens acompanyen a peu fins al grup escolar Baixeras. La meua conferència sobre «Les institucions internacionals de Ginebra» (preparada ahir al vespre

20. Després de fer més de dos-cents quilòmetres en els cotxes i en les carreteres de l'any 1930, el cansament de Ferrière deuria ser gran, perquè oblida d'esmentar en el diari la projecció comentada de la pel·lícula *Home Chez Nous*, que el dia abans Artur Martorell li havia anat a recollir a l'hotel. En canvi, la premsa de l'endemà es fa ressò de la projecció del film que va seguir a la conferència.

21. A continuació, Ferrière obre un parèntesi i escriu algunes notes i indica que corresponen al (dia) 6 («Notes du 6»): «Garrofers – cruïlles de carrers amb les cantonades de biaix – cavalls amb una crinera folrada amb llana negra – calesses amb sostre de mig cilindre i cofre molt baix per a les cames».

 JOAN SOLER I MATA

de 9.30 a 10.30 i aquest matí de 7.30 a 8.30) té un gran èxit.²² A la tornada passem pel mercat de Santa Llúcia²³ i comprem una caseta de suro per a la Mariella; Ajuntament, pati i fantàstiques sales; Claustre, molt laïcitzat (fonts, oques i latrines!); Catedral molt fosca, amb vitralls, fantàstic! Pluja. Dinar a un quart de dues. Cartes a la mare i al Dr. Schmidt.²⁴ Sortida a dos quarts de tres. A l'estació: la senyora Solà, el senyor Attilio Bruschetti i les seves dues filles, la senyora Serrano i el senyor Martí Alpera. El tren surt a les 3.05 h. És impossible llegir els diaris; això es belluga massa. Parada a Cerbère (França) de les 6.05 a les 9 h, aproximadament. A la duana, facilitat en els tràmits gràcies a la carta de l'ambaixador de França. Després de Cerbère, sopar i dormir. La lluna il·lumina Banyuls i el mar.²⁵

22. En aquesta ocasió, Ferrière fa molt èmfasi en la preparació de la conferència. Podem suposar que el mal gust que li va deixar la conferència del dia anterior el motivà per preparar-se aquesta darrera intervenció a Barcelona amb molta més cura.

23. Ferrière parla del «marché aux natiuités», però nosaltres hi hem posat el nom del tradicional i popular mercat que s'instal·la quan s'acosten les festes nadalenques.

24. El doctor P. Schmidt és el metge de l'*Home Chez Nous*, a La Clochette sur Lausanne, a Suïssa, el centre d'acollida d'infants al qual ja ens hem referit en una nota anterior.

25. El viatge en tren acaba a Marsella. Des d'allà, el mateix dilluns dia 8 de desembre, el matrimoni Ferrière viatja fins a Aix-en-Provence per descansar uns dies abans de la tornada a Ginebra, el dia 14 de desembre. Ferrière arriba a Ginebra malalt i fatigat de tots els mesos de viatge.